



Namık Kemal

NAMIK KEMAL

(1840-1888)

Şair, edip, yazar, gazeteci ve devlet adamı.



Tekirdağ'da doğdu. Asıl adı Mehmed Kemal'dir. Babası Sultan II. Abdülhamid'in müneccimbaşlarından Mustafa Âsım Bey, annesi Abdülatif Paşa'nın kızı Fatma Zehra Hanım'dır. Namık Kemal, çocuk yaşta annesini kaybettikten sonra çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını dedesi Abdülatif Paşa'nın yanında Afyon, Lefkoşa, Rize, Kars ve Sofya'da geçirdiği için düzenli bir okul hayatı olamadı. Özel hocalardan dersler alarak kendi kendini yetiştirdi. 1856 yılında Bâbîâli Tercüme Odası'na girdi. Böylece Tanzimat döneminin yeni aydın çevresiyle tanıştı, sanat, edebiyat ve şiire olan ilgisi giderek gelişti. 1862'de Şinâsi'nin çıkarttığı *Tasvîr-i Efkar* gazetesinde ilk yazısı çıktı. 1865'te Avrupa'ya giden Şinâsi'nin yerine gazetenin yönetimini üstlendi. Bir grup arkadaşıyla oluşturdukları Yeni Osmanlılar Cemiyeti bünyesinde Bâbîâli ve özellikle Sadrazam Âli Paşa'nın politikalarına karşı yönelttiği eleştirileriyle dikkat çekti. 1867'de Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin açığa çıkması üzerine üyelerinin bir kısmı yurt dışına kaçarken Namık Kemal de Erzurum'a vali atanarak İstanbul'dan uzaklaştırılmak istendi. Bunun üzerine önce Fransa'ya, oradan da Londra'ya geçip Ali Suâvi ve Ziya Paşa ile *Muhbir* gazetesini yayımladı. Aralarında anlaşmazlık çıkması üzerine Namık Kemal bir yıl sonra *Hürriyet* gazetesini çıkardı. 1870'te İstanbul'a döndü. 1872'de *İbret* gazetesini yayımlamaya başladıysa da gazete birkaç ay sonra kapatıldı, kendisi de Gelibolu'ya gönderildi. 1873 başında yeniden İstanbul'a döndü. *Vatan Yahut Silistre* başlıklı piyesinin sahnelendiği ilk gece seyircilerin sokaklarda gösteriler





sergilemeleri üzerine bu defa Magosa'ya sürüldü. Sultan Abdülaziz'in vefatından sonra çıkan afla İstanbul'a dönerek Kanûn-ı Esâsî Encümeni'nde görev aldı. Bir mecliste "İki padişah hal' olunduğu gibi üçüncüsü de hal' olunur" mânalarına gelebilecek sözler söylediği jurnali üzerine muhakeme edilip altı ay kadar hapiste tutulduktan sonra beraat etmesine rağmen Temmuz 1877 tarihinde Midilli'ye gönderildi. Orada mutasarrıflık yaptı. 1884'te Rodos'a, 1887'de Sakız'a tayin edildi. 1888'de Sakız'da vefat eden Namık Kemal önce buraya defnedildi, ardından kabri Bolayır'a nakledildi.

Türk fikir ve edebiyat hayatında daha çok vatan ve hürriyet şairi olarak eşsiz bir yeri bulunan Namık Kemal, eserleri ve fikirlerinin kendisinden sonra gelen nesiller üzerinde bıraktığı kalıcı tesirler itibarıyla önemini muhafaza etmektedir. Son dönem Osmanlı ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasî ve fikrî hayatındaki, Osmanlıcılık, İslamcılık, milliyetçilik, toplumculuk, hürriyetçilik gibi hareketlerin her biri başlangıcında veya mahiyetinde ondan izler taşımaktadır. Osmanlı devlet ve toplumunda siyaset ve idareye yönelik tasavvurları geleneksel millî ve İslamî değerlerle Batılı birikimin telifi mahiyetinde olup Avrupa siyasî düşüncesinin temellerinin esasen İslam'da bulunduğu anlayışı üzerine bina edilmiştir. Eserlerinde din ve vatan sevgisi, haksızlığa karşı isyan, hürriyet duygusu ve toplumsal meseleler ön plandadır. Namık Kemal'in nispeten kısa, ancak olağanüstü verimli yazı hayatında kaleme aldığı siyasî, ilmî, fikrî ve edebî eserlerinin yanı sıra sayıları 10.000'e ulaştığı tahmin edilen mektupları vardır. Başlıca eserleri: *Vatan Yahut Silistre* (1873), *Zavallı Çocuk* (1873), *Akif Bey* (1874), *Celâleddin Harzemşah* (1885), *Kara Belâ* (1908), *Gülnehal* (1875), *İntibah veya Sergüzeşt-i Ali Bey* (1876), *Cezmi* (1880), *Evrâk-ı Perîşân* (1872), *Terceme-i Hâl-i Nevruz Bey* (1875), *Tahrîb-i Harâbât* (1885), *Tâkîb-i Harâbât* (1885), *Renan Müdafaaanâmesi*, (1908), *İrfan Paşa'ya Mektup* (1887), *Mukaddime-i Celâl* (1888), *Devr-i İstila* (1871), *Bârîka-i Zafer* (1872), *Kanije* (1874), *Silistre Muhasarası* (1874), *Osmanlı Tarihi* (1889).

Türk edebiyat ve fikir tarihinin en fazla mektup yazan birkaç simasından biri olarak dikkat çeken Namık Kemal'in mektupları edebî, ilmî, felsefî, siyasî, pedagojik vb. mahiyette yazılı türün hemen bütün çeşitlerine dair örnekler barındırır. Zamanının münevverleri ya da istidatlı gençler için Namık Kemal'den bir mektup alabilmek bir şeref telakki olunur ve onun mektuplarına bir iftihar vesikası olarak kıymet verilir. Çoğunlukla kendisine yazılan mektupları cevapsız bırakmayan Namık Kemal

özellikle çok sevdiği genç mektep talebelerinden aldığı mektuplara geciktirmeden cevap verir, onların yazılarında gördüğü yanlışlıkları babacan ve müşfik bir lisanla ihtar, lüzum görürse tashih eder ve mektubuna mutlaka takdir ve teşvik kelimeleri eklerdi. Bir anlamda mektupla eğitim keyfiyetini de barındıran bu irtibat süreci Osmanlı geleneğinde ciddi bir kalem kaynağı olan insan yetiştirme usulünün Namık Kemal'in hayatında ne kadar kıymetli olduğunu gösterir.

Namık Kemal'e göre hayatımızı borçlu olduğumuz bu vatan ve devlete "edilecek hizmetlerin biri ve belki birincisi eshâb-ı hamiyet ve irfanın ilerlemesine" yardımcı olmaktır. Ona göre, "Bir devlete edilecek hizmetlerin en büyüklerinden biri de hizmet edecek adam yetiştirmektir." Namık Kemal için bunun ne demek olduğu "Dünyada bir adam görmek bir ikbale nail olmaktan bin kat lezzetli geliyor" ifadesinde karşılığını bulmaktadır.

Maarif hem bir değer hem de olgu olarak Namık Kemal'in eserlerinde sıklıkla zikrettiği bir husustur. Devletin III. Selim ve II. Mahmud zamanlarında açılan Mühendishane, Harbiye, Bahriye ve Tıbbiye mekteplerine bolca masraf ettiğini, taşrada halkın yardımlarıyla yapılan okullarla övündüğünü söyleyerek devlet kurumları arasında "en müşevveş ve intizamsız olanın Maarif ile Evkaf Nezareti" olduğundan şikâyet eder. Mekteb-i Sultânî'de derslerin Fransızca okutulmasını şiddetle eleştirir. Ayrıca maarifin yaygınlaşmasının önemine değinir ve bunu sadece devletin bir yükü olarak görmemek gerektiğini, Cem'iyet-i Tadrîsiye-yi İslâmiye gibi sivil eğitim müesseselerinin çok daha fazla olması gerektiğini ifade eder. Devlet yetkililerinin de maarif dünyasının hakikatlerini tam anlamıyla kavramadıklarını, çoğu kere göstermelik nizamnameler çıkardıklarını ama en önemlisi maarife gerekli tahsisatın/bütçenin ayrılmadığını söyler. Ona göre Osmanlı Devleti'nin başına gelen bütün belaların kaynağı, maarif eksikliğindendir (Envâi belâyânın menşei, fikdân-ı maariftir).

Namık Kemal'e göre maarif, bir millet için "âb-ı hayattır", "nûr-ı mukaddestir" ve âlemde mevcut bütün siyasî meselelerin en mühimidir. Modern çağın gelişmekte olan kitle eğitimi (maârif-i umûmiye) olgusunun devlet ve toplum için ne kadar mühim/elzem olduğunu "İtikadımızca maârif-i umûmiye'nin fevâidinden bahsetmek güneşin vafında kaside söylemek gibidir" ifadesiyle belirtir. Ona göre maarif, insanlığın varlık ve itibar sebebidir, beka ve terakkî ancak maarifle temin edilir, sonra sırasıyla sanat, ticaret ve görevlileri teşvik gelir ki bunların

her biri için de maarif lazımdır. Maarifin özündeki Hakk'ı ve hakikati tanıma anlamına uygun olarak Namık Kemal, "İnsanın yaratıcısını ve kendisini tanımaya hizmet eden maarif değil midir? Yaratılıştaki bilkuvve var olan istidadı ortaya çıkaran maarif değil midir? Tabiatın sunduğu nimetleri insanlar için kullanılabilir hale getiren maarif değil midir? Dünyanın bir köşesinde ortaya çıkan nimeti, imkânı diğer köşelere dağıtan, tanıtan maarif değil midir? İnsanlığın ortak nimetini, irfanını herkese dağıtan maarif değil midir?" sorularını ardı ardına dizerek maarifin devlet ve toplum için artık kaçınılmaz bir kamu hizmeti olduğunu vurgular. Hatta Batılı güçlerin az sayıdaki ordularla milyonlarca insana galip gelerek muzaffer olmalarının sebebi de maarife bağlar ve Avrupalıların okyanusları aşarak, dünyanın en uzak köşelerine gitmelerini de maarifle ilişkilendirir. İnsan hürriyeti ve maarif-bilgi arasında da doğrudan bir irtibat kurar. Ona göre her işin başı bilmektir, hürriyet dahi bilginin neticesidir. Çünkü hürriyet seçmek demektir, bunun için de bilgi gereklidir. Buna karşılık cehalet ise en büyük düşmandır. Okumak bilmeyen insanın/toplumun gözü değilse bile aklının âmâ olduğunu söyleyen Namık Kemal, Yeni Osmanlı fikirdaşlarının sıklıkla yaptığı gibi, görüşlerini Kur'an âyetleri ve hadisler ile kuvvetlendirir. "Bilenlerle bilmeyenler bir değildir." "Beşikten mezara ilim tahsil ediniz, ilim Çin'de bile olsa tahsil ediniz" gibi âyet ve hadisleri yazılarında sıklıkla tekrar eder. Onun için, toplumların geriliği ile maarif seviyesi arasında doğrudan bir irtibat vardır. "Bir insanın sıhhat ve selameti akıl sağlığına bağlı olduğu gibi milletlerin devamı ve saadeti dahi ilme bağlıdır" diyen Namık Kemal, "aklı yeterli olmayan insan bin türlü tehlikeye maruz kalacağından rahat bir hayat süremeyeceği gibi ilimle donanmayan bir milletin de medenî toplumlar içerisinde uzun süre kaygıdan uzak rahat bir hayat süremeyeceğini" haber verir.

Geleneksel eğitim sistemini, beşik uleması uygulamasını ve medrese müfredatını da eleştiren Kemal, memleketin dünya maarifinin gerisinde kalma sebeplerinden birinin de medreselerde "altı yüz sene evvelinin hikmet kitaplarının" okutulmaya devam edilmesi olduğunu düşünür. Aslında ona göre, Türk milleti medreselerinde Fârâbîler, İbn Sînâlar, Sinanlar, Gazzâlîler, Zemahşerîler gibi onlarca deha yetiştirmiş ve bütün dünyaya örnek olmuştur. Oysa şimdi Avrupa'nın gelişmelerine hayran olunmaktadır. Namık Kemal'e göre bu manzarada devleti idare edenlerin, topluma önderlik edenlerin payı büyüktür.

Namık Kemal, doğrudan pedagojik konularda da

görüşler ileri sürmüştür. Anne babanın çocuk eğitimindeki duyarsızlığına değinerek eksiklikleri eleştirmiştir. Kamusal eğitimin yaygınlaşmamasını anne-babaların duyarsızlığıyla izah ederken bunu besleyen yöneticileri de işin içine katarak tam bir çıkmazın olduğundan bahsetmiştir. Anne babaya çocuklarına niçin iyi bir terbiye vermedikleri hakkında çıkmıştır. *Zavallı Çocuk*'ta olduğu gibi aile içi eğitime tiyatro metinlerinde de yer vermiştir. Ebeveyn eğitimi yanında kadınların, annenin eğitimine de sıklıkla değinerek çocuk eğitiminde annenin rolüne dikkat çekmiştir.

Kamu düzeni ve maarif arasındaki irtibatı vurgulayan Namık Kemal, zorunlu eğitimden de bahseder ve zamanının çok ilerisinde fikirler ortaya koyar. Ancak kanunlar marifetiyle maarifin mecburi hale getirilmesini doğru bulmaz, bilgi öğrenmenin insanın içinden gelmesi gerektiğini, zorunlu bir işten hayır gelmeyeceğini söyler. Hapishaneler ve mahpusların eğitimiyle ilgili olarak ise bir memlekette mektepler ne kadar çoğalırsa, orada suçların ve gayrimeşru fiillerin de o miktarda azalacağını Avrupa ülkelerini örnek göstererek anlatmıştır. Eğitim dilinin Türkçe olmasına ve farklı lisanlar öğrenmenin önemine vurgu yapar. Okuma yazma eksikliği ve alfabe arasında bir ilişki kuran ve ilk defa 1870'lerde alfabe değişikliğinden bahseden kesimlere karşı "Biz eşkâl-i hurûfumuzun esasen taşıyıcı efkârında değiliz" diyerek kesin bir şekilde alfabe ıslahına ya da değişimine karşı çıkmıştır.

Devletin aslî görevlerinden birinin maarifi yaygınlaştırmak olduğuna değinen Namık Kemal, her kasaba ve kazada her düzeyde mekteplerin açılmasını istemiş ve buralarda okutulacak ilimlerle ancak Avrupa ile rekabet edilebileceğini belirtmiştir. Elbette onun için maarifin niceliğinden ziyade niteliği ön plandadır ve maariften maksadın "ıslâh-ı efkâr, tehzîb-i ahlâk ve istihsâl-i servet" olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, din ile ilim birlikte yürütülmeli, talebelere güzel ahlak, temizlik, cömertlik, cesaret, adalet gibi değerler iç içe verilmelidir.

Namık Kemal, sadece görüş ve düşünceleriyle maarifle ilgilenen bir münevver, memur değildir. Mutasarrıf olarak görev yaptığı Midilli, Rodos ve Sakız adalarında ibtidâî, rüşdî düzeylerinde yeni mektepler açmış ve buralarda düşündüğü tarzda nitelikli eğitim verilmesi için mesai harcamıştır. Doğrudan maarife dair görüşlerinin yanında, hak ve hakikat, hukuk, vatan, hürriyet, millet, milliyet vb. kavramlarla Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin önde gelen okur yazar kesimi için Namık Kemal büyük bir kaynak ve rehber olmuştur.



KAYNAKÇA

- BOA. Cavid Baysun Evrakı, 3/94, lef 1-2.
- Aktaş, Elif. *Namık Kemal ve Eğitim*. Bursa 2015.
- Akün, Ömer Faruk, “Nâmık Kemal”. *DİA*. 2006, XXXII, 361-378.
- Akyıldız, Ali – Özcan, Azmi. *Namık Kemal’den Mektup Var*. İstanbul 2008.
- Biçer, Zeynep. *Yeni Osmanlıların Eğitim Öğretim Görüşleri*. YLT, Ankara Üniversitesi, 2011.
- Enginün, İnci. “Namık Kemal’in Eğitim Konusundaki Görüşleri”. *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*. İstanbul 1988, s. 25-38.
- Gündüz, Mustafa. “Yeni Osmanlıların Türk Eğitim Tarihine Eğitim Görüşleri Yönüyle Katkı ve Etkileri (1860-1875)”. *Düşünen Siyaset*. sy. 26 (2010), s. 83-120.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Namık Kemal: Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında*. I-III, İstanbul 1944-1956.
- Mardin, Şerif. *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri: 1895-1908*. İstanbul 1983.
- Namık Kemal. *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*. haz. N. Yılmaz Aydoğdu – İ. Kara. İstanbul 2005.
- a.mlf. “Maarif”. *İbret*. sy. 16, 22 Haziran 1288.
- a.mlf. “Medeniyet”. *İbret*. sy. 84, 20 Kânunuvvel 1288.
- a.mlf. “Maarife Dair Bir Makale”. *Hadika*. sy. 2, 10 Ramazan 1289.
- a.mlf. “Kıraat”. *İbret*. sy. 85, 3 Zilkade 1289.
- Özön, Mustafa Nihat. *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*. İstanbul 1997.
- Tansel, Fevziye Abdullah. *Namık Kemal’in Husûsî Mektupları*. I-IV, Ankara 1967-1986.
- Topal, Alp Eren. *Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal’in Hürriyet Gazetesi*. I-II, İstanbul 2018.
- Varsak, Osman. *Namık Kemal ve Eğitim Görüşleri*. YLT, Marmara Üniversitesi, 2013.



Azmi ÖZCAN

NASİHAT

İyiliği teşvik etmek, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt.

Kalp temizliğini ve saflığını ifade eden *nush* ile aynı kökten gelen *nasihat*, “öğüt, akıl verme, yol gösterme, güzel tavsiyede bulunma; insanı iyiliğe teşvik ve dünyada ve ahirette zararlı şeylerden kurtulmasını sağlamak amacıyla yapılan öğüt ve uyarı; İslam’ın pratik hayata aktarılması, ahlakî ilke ve erdemlerin yaşanması, insanî değerlerin, görgü kurallarının öğrenilmesi amacıyla bilenlerin bilme-yenlere öğretmesi ve hatırlatması amacıyla verdiği öğütler” (İbn Manzûr, t.y.: IV, 436; İbnü’l-Esîr, 1979: V, 98-99) anlamlarında kullanılır. Nush ile benzer anlama gelmekle beraber, aynı zamanda

insanları iyi ve yararlı olanlara davet, kötü olanlardan uzaklaştırıp arındırmak, doğru yola, faydalı olan şeylere, zararlı olanlardan kaçınmaya, yaratıcı önünde samimi olmaya çağırır.

Eğitim açısından bakıldığında, Kur’an’da, hadislerde ve İslam âlimlerinin eserlerinde nasihat kavramının, tebliğ, vaaz, öğüt, irşat, tezkir, davet, hidayet kavramlarını da kapsayarak, hem eğitim sürecinde aktarılacak içerik boyutunda hem de içeriğin aktarılmasını sağlayan yöntem boyutunda yer aldığı söylenebilir (bk. Eğitim).

Kur’an’da nasihatın isim ve fiil şeklinde geçtiği âyetler bir bütün olarak incelendiğinde nasihatın bir eğitim süreci ve faaliyeti olarak ele alındığı görülmektedir. İlgili âyetlerde hem Kur’an’ın bir nasihat kitabı olduğu hem de peygamberlerin bu nasihatleri vermekle sorumlu oldukları bildirilir. Mesela “... Hakikaten Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor” (Nisâ 4/58) âyetinde Kur’an’ın bir nasihat, öğüt kitabı olduğu, “(Hûd kavmine dedi ki) Size rabbimin gönderdiklerini tebliğ ediyorum ve ben sizin için çok güvenilir bir nasihatçiyim” (nâsîhun emin) (A’râf 7/68) âyetinde ise peygamberlerin ümmetlerine Allah’ın emirlerini tebliğ ve bunlara uymaya teşvik eden nasihatçiler oldukları buyrulmaktadır. Hz. Peygamber’den de insanlara nasihatte bulunması ve bunu yaparken de Kur’an’ı kaynak alması istenmektedir: “Gelecek azaptan korkanlara Kur’an’la öğüt ver” (Kaf 50/45).

Hadislerde hem nasihat kavramı hem de türevleri sıkça kullanılmaktadır. Hz. Peygamber’in “Din nasihattir...” (Buhârî, “İmân”, 42) hadisi, dinde nasihatın bu anlamdaki yerini de ortaya koymaktadır. Yine Hz. Peygamber, müslümanın müslüman üzerindeki haklarından birinin de onun yüzüne karşı nasihatte bulunması olduğunu belirtmiş (Tirmizî, “Edeb”, 1) ve kendisine nasihat edilmesini isteyen bir kişinin bu isteğine de karşılık verilmesini emretmiştir (Buhârî, “Büyû”, 68).

İslam âlimleri âyet ve hadislerin içeriği ve yönlendirmelerden hareketle insanlara nasihat edilmesinin farz-ı kifâye olduğu hükmüne varmışlardır (Çağrı, 2006: 408). “Sizden, hayra çağırın, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir” (Âl-i İmrân 3/104) ve “İyiliği emredip fenalığı yasaklayan ve Allah’ın yasalarını koruyan müminleri de müjdele” (Tevbe 9/112) âyetlerinin gereğince nasihat etmeyi, “İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma” ilkesi çerçevesinde bir görev kabul etmişlerdir (bk. Emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l-münker).

Âyet ve hadislerde İslam dininin nasihat dini ol-